

Az olvasás felvillanyoz – azaz könyvtár a zsebben

„Az internettel visszajutottunk az ábécé korszakába. ...immár az egész világ olvasni kényszerül.”
Umberto ECO¹

Az első e-könyvet 1971-ben írta Michael Hart, az elmúlt 40 évben a Gutenberg-galaxis válságának toposzától zeng a média. A netgeneráció, sőt a homo informatikusok életének (és így nyilvánvalóan a tanulásának/oktatásának is) része az elektronikus irodalom. Az e-könyv tömegeket adott vissza az olvasásnak. Az új média nem helyettesít, hanem új lehetőségeket hordoz. Az e-könyv a hordozótól külön vált, már szerkesztett/tördelt, tartalom. Kérdés, hogy a könyvtárak csupán a tartalommal törődjenek-e? Kizárólag az állományokba integrálódó e-könyvekkel vagy inkább a (már tőlük megszokott komplex, közcélú) tartalomfejlesztésük kiterjedjen-e erre a területre is? Egyetemi könyvtárként feladatunk továbbá a digitális írástudás közvetítése az eszközkölcsonzéstól az e-könyvek-beli hivatkozás tanításán át a szabad gyűjtemények megismertetéséig. Meglátásunk szerint a könyvtárak, különösen az egyetemi könyvtárak, az oktatókkal karöltve az oktatás segítésének egyik új eszközeként használhatják az e-könyveket (és az e-könyvolvasókat); szó szerint zsebkönyvtárat szolgáltatva a hallgatók számára; mindeközben figyelembe véve azt is, hogy nemcsak a könyvek formátuma, de a felhasználói igények is változnak. Jelen tanulmányban néhány példán keresztül (CEU Library, DE IK) azt vizsgáljuk, hogy ezek a tömegek miként csábíthatók a könyvtárakba; jelenleg, 2014-ben, hogyan jelenik meg az e-könyv a hazai könyvtári állományban, valamint a könyvtár tartalomfejlesztőként, -támogatóként az e-könyves területen.

Évtizedek óta zeng a Gutenberg-galaxis válságának toposzától a média; szomorkodunk a könyv, könyvtárak, nyomdászat haldoklásán – miközben ünnepelhetnénk is, hogy az olvasás, az írott kultúra újabb győzelmet aratott – amennyiben az írottat nem papírra írottként értelmezzük. *Sebestyén György az elektronikus írásbeliséget* egyenesen a harmadik forradalomnak nevezi (az alfabetikus írás és a sokszorosított könyvnyomtatás után).²

Az e-könyv, köszönhetően az e-könyvolvasóknak, tömegeket adott vissza az olvasásnak.³ Jelen dolgozatban azt vizsgáljuk, hogy ezek a tömegek miként csábíthatók a könyvtárakba; jelenleg hogyan jelenik meg az e-könyv a könyvtári állományban és a könyvtár tartalomfejlesztőként, -támogatóként az e-könyves területen. Új média nem helyettesít, hanem új lehetőségeket hordoz. Az e-könyv a hordozótól külön vált, már szerkesztett/tördelt, tartalom. Kérdés, hogy a könyvtárak csupán a tartalommal törődjenek-e? Kizárólag az állományokba integrálódó e-könyvekkel vagy tartalomfejlesztésük kiterjedjen-e erre a területre is?

Meglátásunk szerint a könyvtárak, különösen az egyetemi könyvtárak, az oktatókkal karöltve az oktatás segítésének egyik új eszközeként használhatják az e-könyveket és az e-könyv-olvasókat; szó szerint zsebkönyvtárat szolgáltatva a hallgatók számára.

Gyors helyzetkép

Negroponte „digitális hajléktalanként”⁴ emlegeti azokat a felnőtteket, akik egyébként iskoláink, városunk, cégünk és országunk irányítói, azonban nem fecsérlik az idejüket holmi számítógépekre, megbízhatatlan szolgáltatásokra, internetes információtömegre.

Új fogalmakat vezetünk be, hogy leírjuk ezt a folyamatot: internet-generáció/*netgeneráció*⁵ nő gyorsan, amelynek tagjai nem használói a számítógépeknek, hanem számítógépeznek. Átok vagy áldás a számítógép? Átok vagy áldás a telefon, az autó, az óra és még hosszán sorolhatnánk... Ez a generáció az internetnek köszönhetően igényli az

interaktivitást, épp ezért a televíziót kevésbé tartja érdekesnek. Az interaktivitás mellékhatása a felgyorsult percepció. Ráadásul mivel tudatosan szűrődnek, kevésbé bukkannak olyan tartalomra, ami nem érdekli őket, nem nekik való – szemben a televízióval, ahol kapcsolgatás közben ez nincs így. A tudatos keresés közben egyszerre fejlődik a kritikai érzékük és a sikerélmények következtében nő az önbizalmuk – főleg, mivel nem ritkán ügyesebbek akár a szüleiknél, tanáraiknál – avagy ez csak a látszat és inkább egy tömeges, ám valós többlettudás nélküli felületes szórakozási formát jelent.⁶

Mérő egyenesen homo informaticus-ról beszél, akinek új szociális kereteit a játékok és az internet hívták életre⁷, és amiből „...a játékok szocializációs funkciója alapvető jelentőségű, meglehet, hogy éppen az információs ipar játéktermékei adják meg a döntő, visszavonhatatlan lökést a homo informaticus evolúciójához.”⁸ Új emberünk információfeldolgozási sebessége – a gépekéhez hasonlóan – felgyorsult.

Van, akik szerint nem csupán új embertípus, de új társadalmi osztály jelenik meg: a *netokrácia*, aminek az információ az új tőke, életterük virtuális, miközben lakhelyük lehet bárhol. Mivel a netokraták elsősorban önmagukért küzdenek, a klasszikus nemzeti, nemzetállami, nemzetgazdasági be rendezkedés értelmét veszti... Akik osztályon kívüliek, azok szinte nem is léteznek, sorsuk sanyarú, főleg, mert a legjobbjai folyamatosan beolvadnak a nemzetközi netokráciába...⁹ Nézzük meg e folyamatban a könyvtárak helyét!

Változó könyvtár

Hazánkban az első számítógépek a könyvtárakban a 70-es évek végén kaptak helyet, előtte már évek óta tartott a folyamat elméleti megalapozása a szakfolyóiratokban. Ma is reménykedünk abban, hogy „a könyvtár válik a legátfogóbb, legalapvetőbb és legdemokratikusabb információs közművé”.¹⁰

A kis adatbázis-kezelőket (Micro-ISIS, TEXTAR) követték a nemzetközi piacon már bizonyított integrált könyvtári rendszerek. Sajnos, nem sikerült, legalább könyvtártípusonként, egyetlen integrált rendszert alkalmazni, ügyes káosz keletkezett (ALEPH, Voyager-Corvina, TinLib, OLIB stb.). Ráadásul az első integrált rendszerek megjelenésekor (kilencvenes évek közepe) még nem volt

magyar MARC formátum, így korábbi rekordok konvertálása, a retrospektív és kurrens feldolgozás során keletkező rekordok rendszerfüggő formátumban készültek, aminek a hátrányát a MOKKA feltöltésekor és a KözEIKat-ban, ODR-ben való kereséskor máig érezhetjük. Reméljük, hogy az új MOKKA-ODR képes lesz az elmúlt 15-20 év zűrzavara után egy rendezett, komplex rendszert biztosítani.

Könyvtárainkban az új adathordozókat (CD, CD-ROM, DVD) integráltan kezelik.

A tájékoztatási folyamatba széleskörűen beépültek a bibliográfiai, teljes szövegű adatbázisok.

Az elmúlt évtizedekben született magyar elektronikus¹¹ és digitális gyűjtemények,¹² intézményi repozitóriumok¹³ mind-mind a könyvtáraink, kulturális intézményeink, szakembereink hosszú távú, a mai eszközökkel, lehetőségekkel, forrásokkal élő gondolkodásának, tervezésének bizonyítékai.

A WEB 2.0 kapcsán megjegyezhetjük, hogy egyre több magyar könyvtárról találunk bemutató filmeket a YouTube-on,¹⁴ ahogy könyvtáros hallgatók és könyvtárosok is otthagyják filmnyomukat e helyen. A könyvtári honlapok megszokott része lett a chat ablak,¹⁵ készül az első magyar könyvtári chatbot¹⁶ (ill. ennek a béta verziójába általános iskolás gyerekek is készítenek fájlokat),¹⁷ a közösségi oldalon megjelentek az intézmények,¹⁸ nem ritkán szolgáltatásokkal is,¹⁹ egyre többször a felhasználóképzéshez is felhasználva ezt a médiát.²⁰ A *klog.hu* 2006 óta kapcsolja a könyvtárakat a blogvilághoz.

Mindezek a kiragadott példák is bizonyítják, hogy a magyar könyvtár 2.0 gyorsan és hatékonyan fel- és kihasználja a web2 lehetőségeit.

Változó oktatás

Mivel cikkünk tárgya az e-könyvek könyvtári felhasználásának pár példája, csak megemlíjtük azokat a hazai sarokpontokat, amelyeknek ívébe a vázolt kezdeményezéseink beleillenek.

Az oktatási anyagok egyre nagyobb részét eleve elektronikus tartalomként készítik (gyakran Docbook XML formátumú tankönyvként, amiből – többek közt – e-könyv könnyedén konvertálható), azaz hagyományos könyvként nem is jelennek meg.

A *Sulinet Digitális Tudásbázis* (SDT), a digitális táblák, az tankönyvkiadók interaktív anyagai – mind az oktatás IKT támogatottságát mutatja. Ezeknek az anyagoknak az értékelését a *Digitális Tananyag Minősítő Bizottság* (DTMB) által jóváhagyott szempontrendszerrel végzik; a tankönyvvé nyilvánítás rendjéről szóló, 23/2004. (VIII. 27.) OM rendelet alapján, közigazgatási hatósági eljárás keretében (2004. évi CXL. tv), az *Oktatási Hivatal* szervezésében.²¹

Az SDT felsőoktatási testvére a *Digitális Tankönyvtár*, ahová (bár nem túl gyorsan) többek közt e-learning anyagok, NKA által támogatott könyvek elektronikus verziója, különböző elektronikus tartalomfejlesztések (pl. TÁMOP 4.2.5 pályázatok) konvertált változatai kerülnek be (egyre több tölthető le e-könyvként, igaz, csak .epub formátumúakat találhatunk). Emellett megemlítendő még az *Arcanum Digitális Tudománytára*, ahol magyar retrospektív szakfolyóirat-gyűjteménnyel segítik az oktatást, kutatást.

Egyre inkább hódítanak az oktatási keretrendszerek; ezeket a keretrendszereket a könyvtárak is használják, menedzselik (pl. DEENK <http://e-learning.lib.unideb.hu/moodle>).

Nem tekinthetünk el a MOOC (massive online opencourse – ingyenes online szabadegyetem) említésétől sem. A MOOC a mindennapokban nagyon leegyszerűsítve azt jelenti, hogy az otthoni kanapén ülve lehetünk Coursera, edX vagy Udacity hallgatók: azaz többféle közösségi médiát és egyéb web 2.0 eszközt használva, saját ütemben haladhatunk az általunk kiválasztott (ingyenes) kurzusanyagban – akár több ezer (a föld különböző pontjain élő) hallgatótársunkkal egy turnusban. Ezeket az akár a legnevesebb egyetemek által szervezett kurzusokon az ott oktató tanárokkal lehetünk online kapcsolatban.^{22,23}

Kihívás: az e-book

Egy területen azonban egyértelmű lemaradásban vagyunk: az e-könyvek területén, már az IFLA 2013-as e-könyves ajánlása²⁴ sem tűnik elszámtaltaknak.

Mindeközben egyre többet olvashatunk az újabb nemzedékek megváltozott, felgyorsult észleléséről; találkozhatunk az olvasás 2.0 fogalmával is²⁵.

Honnan

Nézzük meg, hogyan kerülhet e-könyv egy könyvtárba.²⁶

1. Az e-könyvek egy része szabadon használható, gondoljunk például a Projekt Gutenberg-re, a DigiLibraries-re, Free-ebooks-ra, GoogleBooks-ra, BookZZ-ra; a MEK-re. Ezeket a legtöbb esetben „csak” használja a könyvtár, esetleg a meglévő hagyományos példány rekordján át elérhető egy kapcsoló mező (marc 21: 856) beillesztésével; illetve könyvtárközi kérésnél felajánljuk a kérőnek az e-változatot.
2. Másik nagy része aggregátorokon, előfizetés ellenében, weben keresztül érhető el. Az oktatásba, tanulásba ezek nyilván szakterület-függően épülhetnek be, a térhódítás azonban ténykérdés mind a lakossági penetráció,²⁷ mind könyvtári viszonylatban.²⁸ Ezek gyakran nem menthetők le, tehát e-könyvolvasóval mindössze abban az esetben használhatók, ha WiFi-n keresztül böngészőt indítunk rajta – mivel így az olvasás a többnyire 6” kijelzővel rendelkező eszközökön²⁹ fölöttébb kényelmetlen (és értelmetlen), ettől el is tekinthetünk; valamint sokszor .pdf-ekről van szó, amik épp az e-könyvek rugalmas tulajdonságait (pl. tipográfiai átszabás, logikai tartalomjegyzék) nem adják.
3. Egyre több hazai kiadó,³⁰ könyvforgalmazó³¹ kínál e-könyveket, azonban ezek itthoni könyvtári használata még gyerekcipőben jár.
4. Az „on Demand” szolgáltatások – a pillanatnyi olvasói igényt kívánják kiszolgálni. Ilyen on Demand másolatszolgáltatás az eBooks on Demand (mottója: „Az olvasás jövője digitális”), amiben jelenleg az OSZK és a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára vesz részt. Könyvtárak és olvasók, kutatók számára kétségtelenül előnyös szolgáltatás, ám a használók köre (az 1500–1930 közötti kiadási intervallum miatt) nem túl számos.
5. Saját digitalizáló projektekkal³² (ritkán munkakörben, leginkább pályázati forrásokból), digitális gyűjtemények építésével a tartalomfejlesztést célozzák meg az intézményeink – ám gyakran ez nem túl jó minőségű .pdf-eket jelent; valamint nem feltétlenül a széles olvasói igényeket szolgálják ki (régiek, rétegirodalom vagy épp eklektikus mennyiség és mélység, bizonytalan folytatás és frissülés). Jelenleg a MANDA Országos Digitális Közfoglalkoztatási programjában kiemelten helytörténeti vonatkozású anyagokat digitalizálnak, ami meglehetősen nagyszabású gyűjteményt eredményez majd.

Könyvtári kezelésük

Ez idő szerint nincs (egységes) gyakorlat arra sem, mit kezdünk az e-könyvekkel kapun belül:

- Készüljön-e leírás? Ha igen, akkor jelenleg a 2000-ben elkészült *KSZ/2 Bibliográfiai leírás: elektronikus dokumentumok: könyvtári szakirodalmi tájékoztatói szabályzatot* használjuk, aminek az F2-es mellékletében található elektronikus könyv nem kimondottan a mostani e-könyvet fedi le. (Mivel az első klasszikus e-könyv-olvasó 2004-ben debütált, nem is lehet benne szó a tipográfiai értelemben vett e-könyvről.) Az azóta született egyéb elektronikus anyagokkal sem ártana frissíteni (pl. elektronikus tananyagok, flipbookok); e szabályzat szellemében nem túl tökéletes leírásokat készíthetünk, és ami ennél nagyobb gond, hogy a *visszakeresést sem szolgálják* az így megszületett tételek. Jelenleg az elektronikus dokumentumok leírásakor az elektronikus dokumentumtípus mezője (Marc21-ben 256-os mező) nem indexelt, így nem tudni, hogy egy-egy könyvtárnak van-e e-könyve, ha igen, hány. Ha a könyvtárunk külföldi aggregátorral vagy kiadóházzal szerződik (pl. Ebsco, Springer), készen kapjuk a marc21 szabvány alapján készült rekordokat. A következő kérdés, hogy *milyen adatmezőket* használunk. Átnézve a „nagyok” rekordjait és az RDA-marc21 hibrideket (ezekben pl. a 250, 336-338-as, 655-ös mezők jellemzik az e-könyveket), a DEENK által évek óta szervezett *Elektronikus dokumentumok katalogizálása* c. tanfolyam aktualizálása kapcsán új belső szabályzatot készítettünk. Ennek értelmében a számítógépfájl jellemzőkbe (marc21 256-os mező) írjuk az „ekönyv” megjelölést, ez esetben írunk fizikai jellemzőket (*300\$aElektronikus dokumentum (59 p.)*), a rendszeradatoknál (*538 \$aazw, x-ray*) feltüntetve, milyen formátumú az adott könyv és mely egyéb technikai jellemzői vannak (mindezek mellett a rekordfejben (007) az eddigi gyakorlatnak megfelelően kódoljuk a fizikai jellemzőket).
- Ha *nem*, akkor is nyilván szolgáltatjuk ezeket – ebben az esetben az első nehézséggel akkor szembesülünk, ha a könyv fizikailag a könyvtár tulajdonában van – sarkalatos pont, hogy milyen kölcsönzési politikája legyen, valamint, hogy mennyire tanítsuk olvasóinkat a használatra. Az e-könyvekbeli pontos hivatkozás, az x-ray, a kiemelések/jegyzetek letöltési lehetőségei – mind olyan új tudás, amit mindenképp közvetítenünk kell; egyben belső továbbképzéssel a kollégákat is felkészíteni a várható kérdésekre.

- Hogyha a könyvtár *kölcsönözni kívánja*, akkor ez belső hálózaton vagy példánykölcsönzéssel működjön?
- Ha példánykölcsönzéssel, akkor milyen modullal oldjuk meg? Ha webalapú-kölcsönzés, saját fejlesztés vagy valamelyik „nagy” szolgáltatóhoz csatlakozzon az intézmény, ahol viszont a dokumentumvásárláson felül borsos fenntartási költséggel találkozhatunk? Meddig lesznek a könyvtár tulajdonában az így „megvásárolt” könyvek?
- Legyen hálózati-alapú (is)?
- Használatalapúnál kit terheljen a költség?
- Intézményhez kötött nagy vonalakban a kicsit kiterjesztett kolostori könyvtárakat idézi – ám ahogy pl. a CEU-s gyakorlat mutatja, annak (is) van létjogosultsága.
- *Kell-e kölcsönözni?* Érdemes elgondolkodni azon is, mennyire lehet és kell a korábbi könyvtári kölcsönzési lehetőséget várni az e-könyvek esetében is: azaz kell-e kölcsönöznünk e-könyveket; illetve valós tömegigény van-e erre?

Kétségtelen, hogy az e-könyvek miatt nemcsak új kiadói,³³ de új könyvtári modellek is születnek, kezdve a tárolásuk/kölcsönzésük új politikájával. Mindeközben még mindig nem egyértelmű az elektronikus dokumentumok könyvtári keretek közötti felhasználása, ezek között az e-könyvek jogi háttere sem, ahogy a DRM (digitalrights management) megítélése sem^{34,35} és néha visszasírjuk a papírkönyveket, amelyeknél az olvasást, a könyvtárközi kölcsönzést, másolást elsősorban a könyvtár nyitvatartási ideje korlátozta.

Jelenleg minden mozgásban van, a várható ELDORADO-hoz kapcsolódó elektronikus kötelesepéldányok és azok szolgáltatása (és az emiatt fejlesztendő nemzeti DRM) fejlődésre adhatnak okot a kötelesepéldányokból részesülő könyvtáraknak; miközben a jelenleg használatban lévő DRM-ek egyébként sem segítik a könyvtári kölcsönzést³⁶; ám az is könnyen előfordulhat, hogy az e-könyv kölcsönzéséből kimarad(nak) a könyvtárak. Ez azért is szomorú lenne, mert csak a hazai környezetet okolhatnánk. Ahol van könyvtári e-könyvkölcsönzés, ott elég gyorsan terjedt és közkedvelt,^{37,38} a nem reprezentatív, ám viszonylag friss felmérés szerint a hazai olvasók akár fizetnének is az e-könyvkölcsönzésért.³⁹ (Reménykedésre ad okot, hogy a Harry Potter e-könyvek elsősorban a könyvtárakban lesznek kölcsönözhetőek.⁴⁰) Az e-könyvek külföldi könyvtárakban bevett kölcsönzési gyakorlatról olvashattunk már hazai szakcikkben,⁴¹ illetve summás összefoglalást az e-book kalauzban⁴²

is; azonban a kiadókkal jelenleg az egyeztetés szintjén állunk, az e-könyvek kölcsönzéséhez szükséges könyvtári modul csak gondolatban létezik. (Nem túl vigasztaló, hogy az e-könyvek kölcsönzése máshol sem zökkenőmentes.⁴³)

Néhány hazai példa

Eszközkölcsönzés

A könyvtár a digitális írástudás elsajátításának helyszíne is, feladata a digitális írástudás közvetítése, aminek része az eszközökkel való megismertetés.

Országos Széchényi Könyvtár

Az OSZK-ban 2010 decemberétől 10 db. helyben használható, MEK-es tartalommal feltöltött My EBook-e-könyvolvasóval ismerkedhetnek az olvasók.⁴⁴

BGF Gazdasági Kar Zalaegerszeg Könyvtár

2012.04.16-ától a BGF Gazdálkodási Kar Zalaegerszeg Könyvtárában elindult e-könyvolvasók (36 db Prestigio PER3162BN) kölcsönzése.⁴⁵ A készülékek folyamatosan forgalomban vannak, jelenleg a szolgáltatás tabletekre való kiterjesztését tervezik.

DEENK Társadalomtudományi Könyvtár

Könyvtárunkban inkubátor-szolgáltatásként vezetük be Kindle Paperwhite-ok kölcsönzését idén januártól.⁴⁶ A pozitív tapasztalatok fényében a szolgáltatás bővítését tervezzük a hallgatók felé (is), lehetőleg minél több egyetemi tartalommal.

A DEENK TÁMOP 3.2.13-12/1 *Kulturális intézmények részvétele a tanórán kívüli nevelési feladatok ellátásába* pályázatának keretében található a *kódextől az e-bookig: információhordozók fejlődése* témnapot, melyen belül az e-könyvekkel, e-könyves gyűjteményekkel, e-könyvolvasókkal ismerkedhettek meg a diákok. Tapasztalataink szerint az e-könyvolvasók használata nem okozott gondot és már az ötödikes tanulók is releváns kérdéseket tettek fel, egy részüknek (otthoni környezetből hozott) elemi tudása van, ám érdemes elgondolkodnunk azon, hogy ez a generáció elsősorban már nem a könyvekből tájékozódik, a hagyományos könyv e-könyvre váltása idején inkább okos eszközökre szocializálódnak.⁴⁷

ELDORADO

Reménykedhetünk az ELDORADO-ban, jelenleg úgy látszik, hogy (várhatóan a *Digitális Könyvtár* tapasztalatait felhasználó) olyan akadálymentes, webes felületről elérhető közös könyvtári szolgáltatás lesz, amellyel könyvtári beiratkozás nélkül akár otthonról is kereshetők a hazai könyvtári rendszerben meglévő anyagok (kivéve audio- és AV), megrendelhető digitális másolatuk, lehetséges online használatuk (streaming), letöltésük vagy akár e-könyvként is kölcsönözhetjük az e-formában meglévőket, valamint értéknövelt szolgáltatásokat kérhetünk róluk (pl. PoD, OCR), mindezen folyamatokba a jogtisztázás is helyet kap. Maga a szolgáltatás könyvtári eHub-ként a MOKKA-ODR katalógusra épül majd.⁴⁸

Milyen művekre gondolhatunk? A szerzői jogvédelem alatt állókra, az árva művekre, a kereskedelmi forgalomba nem levőkre, a szerzői jogi védelem alatt nem állókra – mindezek pontos behatárolására munkacsoportok dolgoznak; mivel a cél a „szerzői jogi Eldorado” – azaz szerzői jogi szempontból a fő hangsúlyt a „szigorú jogosultságkezelésre és az adatbiztonságra”⁴⁹ helyezik. Eléggé hangsúlyozva, hogy a középpontban elsősorban a nehezen beszerezhető, a kereskedelmi forgalomban nem kapható kiadványok lesznek, azaz az optimális 2014 őszi induláskor is marad tartalmi piaci rés.

E-könyvkölcsönzés

E-könyvek a CEU Könyvtárában

Előjáróban leszögeznénk, hogy a fejezetcím a CEU Könyvtár esetében nem állja meg a helyét, mert jelenleg nem kölcsönözzük e-könyveinket. Ennek két oka van: adatbázisokból nem kölcsönözhetünk, egyedileg megvett könyvek esetében pedig az a célunk, hogy az itteni kurzusokhoz szükséges könyvekhez állandó elérést biztosítsunk egyidejűleg, minden diák számára.

Az e-könyv fogalmát bővebben értelmezzük, mint a hagyományos felfogás. Számunkra nemcsak azok az e-könyvek, melyeket e-könyvolvasóval lehet olvasni, hanem beleértjük az összes elektronikus formában terjesztett könyvet.

E-könyves állományunkat kb. 10 ezer könyv jelenti, ennek nagy többsége adatbázis-előfizetésből származik, míg kisebb részét az egyedileg megvett e-könyvek teszik ki. Előfizetett adatbázisaink közül

kifejezetten e-könyveket tartalmaznak az ACLS Humanities, valamint az Oxford Scholarship Online (OSO), de szép számmal találunk e-könyvet ezekben az adatbázisokban is: Business SourceComplete, CIAO, OECD Taxation, Science Direct, Westlaw UK. Az adatbázisok (és minden más elektronikus forrás) IP-cím alapján használható, távolról is. Az adatbázisokban lévő e-könyvek fejezetenként letölthetők, lehet belőlük nyomtatni, nem sújtja őket a DRM, de kölcsönzést nem tesznek lehetővé.

2011-ben kezdődött el az e-könyvek egyedi beszerzése. Az igény a tanszékek részéről merült fel, illetve „kötelező olvasmány”-ként vásárolt a könyvtár e-könyveket három nagyobb szolgáltatótól: DawsonBooks, EBSCO (Netlibrary), illetve Proquest (Ebrary). Egyedileg megvett e-könyveink többségét korlátlan számú felhasználó használhatja egyidejűleg; de van néhány, melyet három felhasználó, illetve egy felhasználó használhat. Mindegyik IP-alapon férhető hozzá, kereshetők a ComprehensiveSearch-ben. A rendelést követően megkapjuk a MARC-rekordokat, ezek bekerülnek a katalógusba. Az e-könyvek használatának mérését a szolgáltatóktól kapott statisztika segíti. Lenne rá lehetőség, hogy ezeket az e-könyveket letöltsék maguknak a diákok (kikölcsönözzék), de akkor a kölcsönzés alatt a többi diák nem férne hozzá, így pont az az elv sérülne, hogy a kötelező irodalom mindig mindenki számára elérhető legyen.

Összességében közel 60 e-könyvet vásárolt eddig az intézmény e három szolgáltatótól és ezeket az elmúlt tanévben átlagosan 9-15 alkalommal használták. Ez igen szép mutató, de nem szabad arról elfeledkezni, hogy ezek mindegyike kurzushoz kötődő kötelező irodalom. Hátrányként említeném meg, hogy a könyvekből a lementhető oldalak száma és a nyomtatás mennyisége is limitált.

A két fő forráson kívül az elmúlt években beszereztünk még mintegy 50 Kindle-könyvet is. Ennek többsége könyvtárközi kölcsönzés keretében merült fel igényként, de nem aratott osztatlan sikert a felhasználók körében. Egyrészt, mert a hallgatók a saját Kindle-jükre szerették volna letölteni a könyvet, ez nem megengedett, s így a jegyzetelés sem megoldott. Másrészt a Kindle-készülékek lineáris olvasást tesznek lehetővé, nem látni egyszerre az adott oldalt és a könyv teljes struktúráját. A Kindle-könyvek valójában nem könyvtári célokat szolgálnak.^{50,51}

Üzleti kiadványok esetében megint másképp kellett eljárunk, mivel ezek egyik jól bevált szolgáltatóknál sem voltak hozzáférhetőek. A CEU Business School kurzusain tanulók a tananyagot a CourseSmart elnevezésű e-learning-felületen érik el, melyhez hozzáférési kódot kapnak a tandíj fejében. Az online felületen nemcsak a könyvhöz férnek hozzá, hanem kiegészítő anyagokhoz, példákhoz is. A beszerzésben a könyvtár nem játszik aktív szerepet, s ezek az e-könyvek csak a BS diákjai számára érhetőek el. Kölcsönzésre itt sem kerül sor, mivel a hozzáférési kóddal bármikor elérhetik e-könyveiket.

Jövőbeni terveink, hogy növeljük e-könyveink számát, valamint, hogy továbbra is tartjuk a megkezdett irányt: 24 órás hozzáférhetőséget biztosítunk, de nem kölcsönözzük e-könyveinket. E-könyveink számának bővítése érdekében 2014 februárjában bekapcsolódtunk a Knowledge Unlatched-projektbe. Induláskor közel 300 könyvtár csatlakozott a projekthez: együttesen veszünk meg kiadóktól e-könyveket, a kiadó által megszabott áron, s ezeket szabadon hozzáférhetővé tesszük az OAPEN-en keresztül.

A Goethe Intézet Könyvtára és a Francia Intézet Médiatára

Idehaza elsőként a *Goethe Intézet Könyvtára* indította el az e-könyvkölcsönzést 2011 szeptemberében.⁵² A szolgáltatást bárki igénybe veheti, aki állandó magyarországi lakcímmel rendelkezik és a Goethe Intézet könyvtárának regisztrált tagja. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy akkor is tudunk online e-könyvet kölcsönözni, ha a valós világban a lábunkat sem tettük be soha az intézeti könyvtárba; elég egy online regisztráció és utalás, hogy onnantól kölcsönözhesünk. A DiViBib kínálatából a Goethe Intézetek önállóan válogatnak az online szolgáltatásába; a kemény DRM-mel ellátott .epub formátumú könyvek mellett folyóiratok és AV-anyagok is kölcsönözhetőek; a dokumentumok többnyire egy felhasználósak.

A *Francia Intézet Médiatárának Digitális Könyvtárából* a NumiLog-on keresztül 2013 óta kölcsönözhetőek e-könyvek, a többi e-dokumentum (pl. folyóirat, film) stream módban használható. Az intézet a gyűjtőköréhez igazodva válogat a kínálatból, illetve hozzáférnek az anyaintézmény által előfizetett címekhez is.

Mindeközben hazánkban többszázezer e-könyv-olvasót használnak (egy nagyobb egyetemi könyvtár beiratkozott olvasóinak a száma), tabletek,

egyéb okoskészülékek beleszámításával ez a szám mára 2,5 millió feletti.⁵³ Az e-könyvesek könnyen megtalálható virtuális közösségekbe tömörülnek, gondolható, hogy nem elsősorban a birtoklás örömeért rendelkeznek ezzel az eszközzel – egyre inkább tartalmat keresnek – és találnak. Csakhogy vagy külföldön (pl. Amazonon), vagy a szürke-fekete zónában.

E-könyvtár

Felmerülhet, mégis, mire számítottunk? A könyvek jó ideje számítógéppel íródnak, távmunkában végzik a lektorálást/tördelést, a komplett könyvtári munkafolyamataink is évtizedek óta ILL-kel működnek – várható volt, hogy mindez nem szimpla gépesítés lesz. És vártuk is, hiszen a könyvtár 2.0 él (gondoljunk pl. a san antonio-i BiblioTech-re).

Az e-könyv, a „villanyon” olvasás sok nyelvi játékot hív életre⁵⁴, a cikk címe sem véletlen választás eredménye: meggyőződésünk, hogy ezentúl az olvasás az átvitt értelmén túl, konkrétan is felvillanyoz.

A könyvtárakat, sajnos, szokás az újabb és újabb dokumentumhordozók állományba kebelezése előtt/után átnevezni – holott a tartósnak kikiáltott hordozók (floppy, videofilm, CD, CD-ROM, DVD) sorra eltűnnek; így jobbnak látjuk csupán a nyelvi játékot a névvel.

DocBook könyvek

Az elmúlt dekád kampányszerűen bővelkedett az egyetemi közegben elérhető tankönyvfejlesztési pályázatokban (pl. a Nemzeti Kutatási és Technológiai Hivatal, DIGITÁLIS SZAKKÖNYV, DIGIT 2005; TÁMOP-4.1.2-08/1/A-2009-0046 Kelet-magyarországi Informatika Tananyag Tárház; TÁMOP-4.1.2.A/1-11/1-2011-0103 Gyires Béla Informatika Tananyag Tárház, TÁMOP-4.1.2.A/1-11/1-2011-0063 Sokprocesszoros rendszerek a mérnöki gyakorlatban).

Ezek közös jellemzője, hogy az eredménytermékeknek (azaz a könyveknek) DocBook XML formátumban kellett előállniuk.⁵⁵ A mi meglátásunk szerint ez remek és időszerű kezdeményezés volt, bár megjegyezhetjük, hogy ugyanúgy a DocBook XML 4.4 szerinti validitást kérni, azaz ennek a verzióknak megfelelően elkészíteni a könyvet 2005-ben és 2011-ben is, magyarázatra szorul. Ennek oka szerintünk az lehetett, hogy a pályázati eredmények

elérhetőségét szolgáltató apparátus (www.tankonyvtar.hu) az első pályázat ideje alatt ennek a változatnak a kezelésére készült fel, s nem tudott alkalmazkodni a folyamatos változásokhoz. A DocBook XML használatának ide vonatkozó aspektusa, hogy a főleg informatikai-tartalmi annotálásban erős jelölőnyelvi szövegnek számos transzformációja elérhető (például böngészhető HTML, nyomtatható PDF, MS Word DOC, e-könyv-olvasóra .epub vagy .mobi). Korábban az HTML transzformáció volt a normatív a Tankönyvtárban, ami adott esetben kívánni valót hagyott maga után, ennek egyik oka a megjelenítő transzformációk, megjelenítő szoftverek fejletlensége is volt. (A Java&XML könyv például előszavában említi, hogy az első hónapok után visszatértek a klasszikus LaTeX alapú lánchoz a saját könyvük készítésénél, pedig eredetileg elegánsan XML-lel és egy erre alapuló eszközlánccal akartak dolgozni. Természetesen van itt ellenpélda is, hiszen az O'rielly kiadó támogatja a DocBook formátumot, sőt a *DocBook 5.1*⁵⁶ még arra is jó precedens, hogy – igaz ritka esetekben, de ebben éppen – az informatikus is olvashat naprakész könyvet, hiszen a könyv maga a szabvány bemutatása).

Napjainkra már a forrás XML állományt és annak erőforrásait is közzéteszik a Tankönyvtárban, így elvben van lehetősége a hozzáértő érdeklődőnek, hogy a konverzióit a maga személyére szabja. Teszik ezt több esetben maguk a szerzők is, könyveik úgynevezett „szerzői kiadásában”, az e-könyv-olvasós tesztjeinket mi is ilyen kiadásokra alapoztuk, konkrétan a következő listába szedett könyvekre:⁵⁷

- *Párhuzamos programozás GNU/Linux környezetben: SysV IPC, P-szálak, OpenMP*^{58,59}
- *Paternalist of ProgrammersReloaded: C, C++, Java, Python and AspectJCaseStudies*⁶⁰
- *Programozó Páternosztter újratöltve: C, C++, Java, Python és AspectJ esettanulmányok*⁶¹
- *Mesterséges intelligencia a gyakorlatban: bevezetés a robotfoci programozásba*⁶²
- *Mobil programozás*⁶³
- *Javát tanítok*⁶⁴
- *A Debreceni Egyetem programozói évkönyve [UDPROG]*⁶⁵

(A Tankönyvtárba való kikerülés sokszor éveket vesz igénybe, mivel azonban az elkészült könyveket a szerzők használják az egyetemi kurzusaikon, ezért pl. a TÁMOP-4.1.2-08/1/A-2009-0046 számú Kelet-magyarországi Informatika Tananyag Tárház projekt keretében készült tankönyvek „házon belüli” használatát elősegítő DEENKOPAC katalógusbeli rekordok is készültek.)

Az említett könyvek – saját terminológiájuk szerint – közösen egymás környezetét alkotják, s szerzői kiadásukat nem csupán a megjelenítésük igénye, hanem a folyamatos naprakészen tartásuk is indokolja.

Informatikai könyvek lévén ez alapvető fontosságú, sőt a szerzői kiadásokkal nem kizárólag egy szükséges API frissítéséhez tudjuk módosítani a példákat, hanem akár egy tárgyévolyam aktuális igényeihez is szabhatjuk az adott könyv mindenkor tartalmát. A nyers XML forrásokat nem tesszük közzé a jegyzetek környezetében (de ezek a Tankönyvtárban egyébként is elérhetők), hanem csak az xslproc-kal⁶⁶ generált HTML kimenetet, a többféle stílusban a dblatex-szel⁶⁷ generált PDF illetve EPUB formátumokat. Az UDPROG könyv a legfrissebb DocBook tankönyvünk, ezzel végeztük a legtöbb kísérletet.

A Debreceni Egyetem programozói évkönyve

Ez a könyv sok mindenben eltér az említett környezetétől. Fontos, hogy ezt nem pályázati támogatásból, hanem önálló érdeklődésből készítjük, nem 4.4 formában, hanem a legaktuálisabb 5.1 szabványnak megfelelően. Magát a könyvet még a klasszikus könyv tagadásának is felfoghatjuk: nem egy vagy kevés szerző ír egy könyvet egy szélesebb közönségnek, hanem sok szerző (gyakorlatilag az aktuális évfolyam) tipikusan a szerzői körnél alig szélesebb közönségnek. A könyv tulajdonképpen egy feladatkiírás és megoldásgyűjtemény, amit évkönyvjellegű funkciókkal és a kurzusszervezési információkkal is ellátunk, hiszen ez a dokumentum az alapja a Debreceni Egyetem *Magasszintű programozási nyelvek* kurzusainak.⁶⁸ Funkcionális megközelítésben az évkönyvet a neki megfelelően fejlesztett szoftverek egyfajta indexének is felfoghatjuk. Ez a YouTube videó látványosan mutatja a könyvön történő valójában konkurens, a Git verziókezelő támogatta munkát.

Oktatási tapasztalatok

A szóban forgó környezetet és kiemelten az UDPROG könyvet egy DPS 800 és egy Kindle Paperwhite gépen teszteltük a Debreceni Egyetem *Magasszintű programozási nyelvek* kurzusai közben, illetve némely laboron és vizsgán. Ezek a kurzusok alapvető és bevezető, de „hardcore” programozás tárgyak. A mi előadásunkban alaptulajdonság, hogy bármit és bármikor lehet használni. Sőt, a vizsgázás elképzelhetetlen internetes és

programozásra is alkalmas (ezért legfőképpen Linuxos) számítógép használata nélkül.

Legfontosabb tapasztalatunk, hogy a tipikusan szekvenciális olvasású regényekhez képest az e-ink alapú könyvolvasó eszközök adta felhasználói élmény elvész. Ennek fő oka, hogy tankönyvszakkönyv lévén ezekben jellemző a gazdag keresztelvezetés és az ezek menti (nem szekvenciális, hanem programozott sorrendű) olvasás. Bár a Kindle a .mobi állománnyal már képes követni a dokumentum belső hiperhivatkozásait, de az élmény elmarad mondjuk a PDF PC-n olvasott, a szóban forgó használhatóság tekintetében vett élményétől.

A környezet könyvei terjedelemben az .epub és a .mobi formákban a 300-600 oldal között mozognak, ezek kezelése a nehézkes tartalomjegyzék, keresésfunkciók mellett elég kétségbeesítő, már a felkészülési időszakban is, de a stressztől nem mentes vizsgakörnyezetben különösen.

Megoldásként az merülhet fel, hogy jóval kisebb egységeket érdemes célozatosan elektronikus könyvolvasóra kiadni, ilyen lehet például egy esszészerűen kidolgozott vizsgatétel.

Könyvtári szolgáltatás

Maguk az oktatási anyagok felkerülhetnek az oktatók honlapjára is – ahogy ez eddig történt az egyes anyagok esetében, ám az egyetemi szintű gyűjteményépítés hosszabb távú megoldásnak látszik, amiből a hallgatók maguk állíthatják össze az adott kurzushoz szükséges oktatási csomagjukat.

Érdemes gondolni nemcsak a letölthetőségre, hanem az streaming olvasás lehetőségének biztosítására is, mivel a hallgatók nem feltétlenül a könyvbeli jegyzetelést preferálják, illetve nem minden anyag igényel több órás folyamatos olvasást. Az online szolgáltatás a formátum- és eszköztöredettségét is enyhíti. (Az anyagok technikai és citációs használatának természetesen meg kell jelennie a könyvtári felhasználóképzésben.)

A vázolt szolgáltatás újdonsága egyrészt az oktatók munkájának segítése – az összeállítást/.epub-ra – .prc-re konvertálást/szolgáltatást a könyvtárosok végeznék; másrészt a hallgatók is könnyebben boldogulnak egy kész csomaggal, aminek az aktualitását a könyvtár garantálja. Harmadrészt, mivel a könyvtár a digitális írástudás elsajátításának helyszíne is, feladatunk az olvasókat megismertet-

ni mind az e-könyvolvasókkal, mind az olvasáshoz muníciót biztosító szabad gyűjteményekkel.

A szabadon elérhető kurzuscsoomagok előnye továbbá, hogy az egyetemi jegyzet intézményeken túlnyúló oktatástámogatási formája, valamint mintegy ingyenes egyetemi reklámja is az adott kurzusoknak, képzéseknek.

Összegzés

A klasszikus „Milyen könyvet vinnél magaddal egy lakatlan szigetre?” kérdést elavulttá tették az e-könyvolvasók (feltéve, ha maximum 2 hónaposra tervezzük az ott tartózkodást) – de a könyvet magát nem.

Az e-könyvolvasóknak köszönhetően új értelmet nyer a zsebkönyvtár is, hiszen ennek az eszköznek köszönhetően a könyvtárunk a zsebünkbe költözhet – ugyanakkor az adott könyvek, oktatási anyagok méretén nem kell változtatni, húzni – csupán élni a lehetőséggel. Mindeközben a könyvtár tervezi az oktatók és hallgatók munkáját egyaránt hatékonyan segítő oktatási gyűjtemények építését.

Jelenleg a hazai könyvtárak tömegesen szeretnék beszerezni és szolgáltatni az e-könyveket, ám a meglévő jogi, gazdasági (ÁFA⁶⁹) és kiadói környezetben elnagyolva két csoportot láthatunk:

- Ahol szeretnének, de még nincs/csak külföldi nagy gyűjtemény hálózati alapú szolgáltatása van (pl. CEU, vagy az épp tartó *Springer eBooks próbahozzáférése* és az EBSCO eBook Academic Collection Trial, induló Thieme tesztidőszak; az *ElsevierSciVerse* – a sokféleség szépséghibája, hogy nemcsak az e-könyv formátumok töredezettségét kell elszenvednünk, de a szolgáltatók/kiadóházak gyűjteményeihez is sokszor más-más reader szoftver kell.
- Ahol valóban van napi szintű e-könyv-kölcsönzés (ezekben az esetekben nem állami/önkormányzati fenntartású intézményekről beszélhetünk, amelyeknek többnyire az anyaintézménye egy vagy több külföldi szolgáltatóval áll szerződésben: pl. Goethe Intézet, Francia Intézet).

Meglátásunk szerint mind a közkönyvtárak (MANDA), mind az egyetemi könyvtárak (oktatástámogatás) a tartalomépítéssel áthidalhatják a meglévő problémák megoldásáig hátralévő időt, akár katalizálva is a folyamatot – mindeközben érdemes átgondolni a szolgáltatás modelljét is.

Irodalom, megjegyzések

- ¹ CARRIERE, Jean-Claude: Ne remélje, hogy meg szabadul a könyvektől. Budapest: Európa, 2010. p. 16.
- ² SEBESTYÉN György: A Gutenberg-galaxis és a digitális kultúra szintézise: az elektronikus könyvtár. <http://epa.oszk.hu/00400/00413/00001/11sgy.html> (2013.05.03.)
- ³ KERÉKES Pál – KISZL Péter – TAKÁCS Dániel: E-könyvészet: a digitális könyvkultúra alapvonásai. Budapest: ELTE BTK KII, 2013. p. 11–18.
- ⁴ TAPSCOTT, Don: *Digitális gyermekkor*. Budapest: Kossuth, 2001. p. 353–354.
- ⁵ V. ö. TAPSCOTT: i. m. p. 25–47.
- ⁶ V.ö. FEHÉR Péter – HORNYÁK Judit: 8 óra pihenés, 8 óra szórakozás, avagy a Netgeneráció 2010 kutatás tapasztalatai. In: Ollé János (szerk.) III. Oktatás-Informatikai Konferencia. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2011. p. 101–109.
- ⁷ V. ö. MÉRŐ László: Az élő pénz. Budapest: Tericum, cop. 2004. p. 119–124.
- ⁸ MÉRŐ: i. m. p. 125.
- ⁹ V. ö. BARD, Alexander – SÖDERQUIST, Jan: *Netocracy*. Stockholm: 2002. p. 51–72.
- ¹⁰ SEBESTYÉN György: Légy az információs társadalom polgára! Budapest: ELTE Eötvös, 2002. p. 179.
- ¹¹ pl. MEK, EPA
- ¹² pl. DIA
- ¹³ pl. DEA, CEU AcademicArchive, Contenta, Corvinus Kutatások, MIDRA – Miskolci Egyetem Digitális Raktár és Adattár
- ¹⁴ Nagyon ötletes és frappáns például a Békés Megyei Könyvár Matrix-ra hajazó bemutatófilmje: <http://www.youtube.com/watch?v=U1AW3V9ZqMg>
- ¹⁵ BCE Központi Könyvtár, DEENK Társadalomtudományi Könyvtár
- ¹⁶ BÁTFAI Norbert – BÁTFAI Erika: Virtuális könyvtáros segítheti majd a kutatókat kézírataik beküldésében a Debreceni Egyetemen. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=5431&is_sue_id=522 [2011.12.30.]
- ¹⁷ RobÉMI chatbot <http://robemi.lib.unideb.hu/robemi-chatbot>
- ¹⁸ OSZK <http://twitter.com/nemzetikonyvtar>
- ¹⁹ DEENKLib <http://www.facebook.com/apps/application.php?id=182116125165577>
- ²⁰ Minerva MTAK <https://www.youtube.com/user/mtakminerva>, Deenkponthu <https://www.youtube.com/user/deenkponthu>

- 21 Digitális kompetencia
<http://ikt.sulinet.hu/?p=taneszkozok&PHPSESSID=33f08055a57bae95a9380479aa4739c5> [2012.06.20.]
- 22 McAULEY, Alexander - STEWART, Bonnie – SIEMENS, George and CORMIER, Dave: *The MOOC model for digital practice*.
https://oerknowledgecloud.org/sites/oerknowledgecloud.org/files/MOOC_Final_0.pdf [2014.05.20.]
- 23 FEHÉR Péter: *Az online learning újjászületése? (MOOC-kurzusok a felsőoktatásban)*
https://videotorium.hu/hu/recordings/details/6801,Az_online_learning_ujjaszuletese_MOOC-kurzusok_a_felsőoktatásban_ [2014.05.20.]
- 24 IFLA Principles for Library eLending.
<http://www.ifla.org/node/7418> [2013.12.28.]
- 25 MERKOSKI, Jason: *Burning the page: the ebook revolution and the future of reading*. Naperville: Sourcebooks, 2013. [Kindle ed.] Loc. 2112
- 26 BÁTFAI Erika: *Az olvasás felvillanyoz. -a-könyvtarak-e-könyves-lehetosegei-tapasztalatai*
http://prezi.com/rh4gxzfuq_x7/az-olvasas-felvillanyoz-a-konyvtarak-e-konyves-lehetosegei-tapasztalatai
- 27 E-Reading rises as device ownership jumps.
http://www.pewinternet.org/files/old-media//Files/Reports/2014/PIP_E-reading_011614.pdf [2014.02.05.]
- 28 SHELBURNE, Wendy Allen: *E-book usage in an academic library: User attitudes and behaviors*. In *Library Collections, Acquisitions, and Technical Services Volume 33, Issues 2–3, 2009*. p. 59–72.
- 29 pl. Kindle készülékek zöme, a DX és a Fire kivételével; Sony PRS 6xx, PRS T1; Koobe Classic+, Touch!, Be Free; ONYX BOOX 60, x60; DPS E800; Icarus Go, Sense
- 30 pl. *CompLex, ekonyv.hu* – a Bookline.hu Nyrt. és a Líra Könyv Zrt. közös leányvállalata, *Fapadoskönyv Kiadó, multimédiapláza.com* – Kossuth Kiadó, *Typotex*
- 31 pl. *AdamoBooks, interkonyv.hu* – szakkönyvek, jegyzetek, *polc.hu, Shopline*
- 32 pl. *KlimoTheca*, ami a *Digitáliában* reinkarnálódik
- 33 HENKE, Harold: *The global impact of ebooks on e-publishing*. In *Proceedings of the 19th annual international conference on Computer documentation (SIGDOC '01)*. New York: ACM, 2001. p. 172–180.
- 34 SENKEI-KIS Zoltán: *Internetes szerzői jogvédelem, és annak könyvtári vonatkozásai*. [disszertáció] Budapest: ELTE, 2009.
- 35 TELEK Eszter: *LexInformatica, lexLicentia. Alternatív szerzői jog?* In. *Infokommunikációs és jog*. 2011/5. sz. p. 169–175.
- 36 DRÓTOS László: *E-könyvek DRM védelme*.
<http://mek.oszk.hu/~mekdl/e-book/drm.html> [2012. 01. 05.]
- 37 ZICKUHR, Kathryn [et. al.]: *Libraries, patrons, and e-books*.
<http://libraries.pewinternet.org/2012/06/22/libraries-patrons-and-e-books/> [2012.06.26.]
- 38 E-könyves infótár „felmérés”
<http://ki.oszk.hu/ekonyvek/tag/felmeres/> [2013. 09. 03.]
- 39 Térítésért is kölcsönöznénk e-dokumentumokat -- mutatta ki az OSZK Projektirodája
http://www.kithirlevel.hu/index.php?kh=teritesert_is_kolcsonoznenk_e-dokumentumokat--mutatta_ki_az_oszk_projektirodaja [2014.04.18.]
- 40 Harry Potter ebooks coming to public libraries through OverDrive.
<http://www.publiclibraries.com/blog/harry-potter-ebooks-coming-to-public-libraries-through-overdrive> [2012. 02. 28.]
- 41 DRÓTOS László: *Kindle e-könyvolvasók kölcsönzése a Texas A&M University könyvtárában*.
http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=5327&is_sue_id=516
KEREKES Pál: *Az elektronikus könyvek kölcsönzésének problémái: szövegbérlet-, textlizing-konstrukciók megjelenése*.
http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=5496&is_sue_id=526
- 42 vö. KERÉKES Pál: *e-book kalauz*. Budapest: Kos-suth, 2011. p. 150–155.
- 43 *Fury Over 'Stupid' Restrictions To Library Ebook Loans*.
<http://www.guardian.co.uk/books/2011/mar/01/restrictions-library-ebook-loans> [2011.12.30.]
- 44 <https://www.youtube.com/watch?v=BwV5UZMod3E>
- 45 *E-book olvasó kölcsönzése kezdődött a könyvtárban!*
<http://193.6.240.222/konyvtar/?page=eszkoezhasznalat#E-book%20olvas%C3%B3> [2014.01.16.]
- 46 *Kindle e-könyv-olvasó kölcsönzése*.
http://hu.wiki.lib.unideb.hu/index.php/Kindle_ek%C3%B6nyv-olvas%C3%B3_k%C3%B6lcs%C3%A9se#1_k.C3.B6nz.C3.A9si_politika [2014. 04. 17.]
- 47 RACSKO Réka: *Kísérlet az e-papír eszközök bevezetésére*.
http://olvasas.opkm.hu/portal/felso_menusor/konyv_es_neveles/kiserlet_az_epapir_eszkozok_bevezetesere [2014.02.01.]
- 48 DANCS Szabolcs: *ELDORADO, végállomás*.
http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=5876&is_sue_id=556 [2014.04.17.]
- 49 AMBERG Eszter: *Az ELDORADO-projekt szerzői jogi aspektusai*.
http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?sid=a2c3a13ab71a7f8ea254222eb27e7cc6&id=5877&issue_id=556 [2014.04.17.]
- 50 GOODWIN, Susan – SHURTZ, Suzanne – GONZALEZ, Adriana – CLARK, Dennis: *Assessing*

- an e-reader lending program: from pilot to main-stream service.
<http://www.emeraldinsight.com/journals.htm?issn=0024-2535&volume=61&issue=1&articleid=17009937&show=html&PHPSESSID=0f3qsav9f90t5o2st7s0cu> [2014.03.10.]
- 51 Amazon's Kindle Swindle.
<http://www.defectivebydesign.org/amazon-kindle-swindle> [2014.03.10.]
- 52 Onleihe e-kölcsönzés.
http://www.goethe.de/ins/hu/bud/kul/bib/onl/huindex.htm?wt_sc=budapest_e-kolcsonzes [2014.02.06.]
- 53 eNET – TELECOM: Már okostelefon-felhasználó a magyar lakosság több mint ¼-e.
<http://www.enet.hu/hirek/mar-okostelefon-felhasznalo-a-magyar-lakossag-tobb-mint-%C2%BC-e/?lang=hu> [2014.05.20.]
- 54 pl. „Adj esélyt a fáknak, olvass villanyon!”
<http://ekonyvolvaso.blog.hu/>
 „Egy történet történet marad, akár halott fák, akár izzó kristályok adják tovább.”
 „e-könyv e-vangelista”
- 55 MARKÓJA Szilárd: A Felsőoktatási Digitális Tankönyvtár és a DocBook XML leíró nyelv.
<http://epa.oszk.hu/00100/00143/00055/markoja.html> [2014. 05.21.]
- 56 WALSH, Norman: DocBook 5.1: the definitive guide.
<http://docbook.org/tdg51/en/html/docbook.html> [2014. 05. 20.]
- 57 McLaughlin, Brett - Edelson, Justin: Java & XML. Beijing ; Sebastopol, CA : O'Reilly, 2006. p. 5-12.
<http://www.inf.unideb.hu/~nbatfai/konyvek>
- 59 NAGY Benedek – BATTYÁNYI Péter – BÁTFAI Norbert – GÁL Zoltán – HERENDI Tamás – KOVÁCS György: New Textbooks on Parallel Architectures, Algorithms and Programming. (megjelenés alatt: <http://icai.ektf.hu/?p=timetable>)
- 60 BÁTFAI Norbert: Paternoster of Programmers Reloaded.
<http://www.inf.unideb.hu/~nbatfai/konyvek>(.epub, html, .pdf)
- 61 BÁTFAI Norbert: ProgramozóPáternoszterújrátolva.
<http://www.inf.unideb.hu/~nbatfai/konyvek/PROP> (.epub, html, .pdf)
- 62 BÁTFAI Norbert: Mesterséges intelligencia a gyakorlatban: bevezetés a robotfoci programozásba.
http://www.inf.unideb.hu/kmitt/konvkmitt/mesterseges_intelligencia_gyakorlatban_robotfoci (.epub, .html, .pdf)
http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0046_mesterseges_intelligencia_gyakorlatban_robotfoci/adatok.html (.epub, .docx, .pdf)
- 63 BÁTFAI Norbert: Mobil programozás.

http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0046_mobil_programozas/adatok.html (.epub, .docx, .pdf)

- 64 BÁTFAI Norbert – JUHÁSZ István: Jávát tanítok.
<http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/javat-tanitok-javat/adatok.html> (.epub, .docx, .pdf)
- 65 BÁTFAI Norbert [et. al.]: A Debreceni Egyetem programozói évkönyve. [UDPROG]
<http://sourceforge.net/projects/udprog> (.epub, .mobi, .pdf)
- 66 xlsproc <http://xmlsoft.org/XSLT/xsltproc2.html> (2014. 05.24.)
- 67 dblatex <http://dblatex.sourceforge.net> (2014. 05.24.)
- 68 http://www.inf.unideb.hu/~nbatfai/sillabuszok/2014/Prog1_BN_2014.pdf
- 69 A várakozásokkal ellentétben 2015. jan. 1-jétől az e-könyvek sajnos változatlanul nem kerülnek át a könyvek ÁFA körébe, a célország törvényei lesznek az irányadók.
<http://www.taxand.com/taxands-take/media/2015-eu-vat-changes-update-ready-install>

Beérkezett: 2014. VII. 4-én.

	<p>Bártfai Erika a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtárában a Társadalomtudományi Könyvtár könyvtárosa. E-mail: ebartfai@lib.unideb.hu</p>
--	---

	<p>Bártfai Norbert a Debreceni Egyetem Informatikai Karának Információ Technológia Tanszékén adjunktus. E-mail: bartfai.norbert@inf.unideb.hu</p>
---	---

	<p>Kőrösi Krisztina a CEU Library könyvtárosa. E-mail: korosik@ceu.hu</p>
---	--

Köszönetnyilvánítás

A publikáció elkészítését a TÁMOP-4.2.2.C-11/1/KONV-2012-0001 számú projekt támogatta. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.